

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

LÊ THỊ CHÂU DƯƠNG

LOẠI HÌNH TRUYỆN VÀ LOẠI NHÂN VẬT
TRONG TRUYỆN KỂ DÂN GIAN
CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ BẮC KẠN

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên – 2020

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

LÊ THỊ CHÂU DƯƠNG

**LOẠI HÌNH TRUYỆN VÀ LOẠI NHÂN VẬT
TRONG TRUYỆN KỂ DÂN GIAN
CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ BẮC KẠN**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Nguyễn Thị Huệ

Thái Nguyên – 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn *Loại hình truyện và loại hình nhân vật trong truyện kể dân gian các dân tộc thiểu số Bắc Kạn* là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Những số liệu và kết quả nghiên cứu trong luận văn là hoàn toàn trung thực, chưa hề được sử dụng và công bố ở bất kỳ một công trình nghiên cứu nào khác.

Thái Nguyên, ngày ... tháng ... năm 20...

Tác giả luận văn

Lê Thị Châu Dương

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn Thạc sĩ, ngoài sự nỗ lực của bản thân, em đã nhận được rất nhiều sự giúp đỡ, tạo điều kiện của các thầy cô giáo, của gia đình, bạn bè và đồng nghiệp.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trong Ban giám hiệu, Phòng đào tạo, khoa Báo chí truyền thông và Văn học, trường Đại học Khoa học - Đại học Thái Nguyên đã trực tiếp giảng dạy và hướng dẫn em trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, em xin bày tỏ sự biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Nguyễn Thị Huệ, người đã tận tình chỉ bảo, hướng dẫn và giúp đỡ, đã thắp lên ngọn lửa nhiệt huyết trong em để em có thể hoàn thành luận văn.

Cuối cùng xin cảm ơn gia đình, người thân, bạn bè, đồng nghiệp đã đồng hành, động viên, cổ vũ em trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn này.

Thái Nguyên, ngày ... tháng ... năm 20...

Tác giả luận văn

Lê Thị Châu Dương

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	3
3. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu	7
4. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu.....	7
5. Phương pháp nghiên cứu.....	8
6. Đóng góp mới của đề tài	9
7. Bố cục.....	9
PHẦN NỘI DUNG	10
Chương 1: KHÁI QUÁT CHUNG VỀ CÁC VẤN ĐỀ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	10
1.1. Khái quát về vị trí địa lý, kinh tế, văn hóa tỉnh Bắc Kạn.....	10
1.1.1. Lịch sử hình thành.....	10
1.1.2. Địa lý, dân cư.....	11
1.1.3. Kinh tế - xã hội.....	17
1.1.4. Văn hóa	17
1.2. Khái quát văn học dân gian các dân tộc thiểu số Bắc Kạn	19
1.2.1. Diện mạo văn học dân gian các dân tộc thiểu số Bắc Kạn.....	19
1.2.2. Các thể loại của văn học dân gian các dân tộc thiểu số Bắc Kạn.....	19
1.3. Vấn đề lý thuyết liên quan đến đề tài.....	29
1.3.1. Lý thuyết loại hình	29
1.3.2. Các khái niệm liên quan.....	30
Chương 2: LOẠI HÌNH TRUYỆN KỂ DÂN GIAN CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ BẮC KẠN.....	33
2.1. Khảo sát và phân loại thần thoại các dân tộc thiểu số Bắc Kạn	33
2.1.1. Khảo sát thần thoại các dân tộc Bắc Kạn.....	33
2.1.2. Phân loại thần thoại Bắc Kạn.....	35
2.2. Khảo sát và phân loại truyền thuyết các dân tộc Bắc Kạn.....	47

2.2.1. Khảo sát truyền thuyết các dân tộc thiểu số Bắc Kạn.....	48
2.2.2. Phân loại truyền thuyết Bắc Kạn	49
2.3. Khảo sát và phân loại truyện cổ tích các dân tộc Bắc Kạn.....	59
2.3.1. Khảo sát truyện cổ tích Bắc Kạn	59
2.3.2. Phân loại truyện cổ tích Bắc Kạn.....	61
2.4. Khảo sát và phân loại truyện truyện cười, ngụ ngôn Bắc Kạn	75
2.4.1. Khảo sát truyện cười, truyện ngụ ngôn Bắc Kạn.....	75
2.4.2. Phân loại truyện truyện cười, ngụ ngôn.....	75
Chương 3: LOẠI HÌNH NHÂN VẬT TRONG TRUYỆN KỂ DÂN GIAN CÁC DÂN TỘC THIỂU SỐ BẮC KẠN.....	79
3.1. Từ nhân vật khởi thủy đến nhân vật sáng tạo văn hóa trong thần thoại các DTTS Bắc Kạn	79
3.2. Từ nhân vật lịch sử đến nhân vật được phụng thờ trong truyền thuyết các DTTS Bắc Kạn	84
3.3. Từ nhân vật thấp hèn, đến nhân vật thông minh tài trí trong truyện cổ tích các DTTS Bắc Kạn.....	88
3.4. Từ nhân vật đời thường đến nhân vật phản kháng, phê phán xã hội trong truyện cười, truyện ngụ ngôn các DTTS Bắc Kạn.....	103
PHẦN KẾT LUẬN	110
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	112
PHỤ LỤC	

Bảng 2.1: Bảng khảo sát thần thoại.....	33
Bảng 2.2: Bảng khảo sát truyền thuyết	48
Bảng 2.3: Bảng khảo sát các truyện cổ tích	59
Bảng 2.4: Bảng khảo sát truyện truyện cười, ngụ ngôn.....	75

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Văn chương là sự biểu thị văn hóa tinh thần của một dân tộc cao hay thấp. Do vậy, muốn hiểu rõ trình độ, bản lĩnh của một dân tộc, ta phải nhìn vào nền văn học của dân tộc ấy. Cũng như bao quốc gia trên thế giới, Việt Nam có nền văn học riêng, chính những sáng tác văn học là minh chứng rõ ràng nhất về sự tồn sinh của người Việt trải qua một chặng đường dài lịch sử, từ thuở khai thiên lập quốc cho đến ngày nay.

Nhắc đến Văn học Việt Nam, không thể không kể đến bộ phận văn học dân gian. Đó là những “viên gạch” đầu tiên cho nền móng của văn học dân tộc, là thành quả của lao động trí tuệ của những nghệ sĩ dân gian - tầng lớp người bình dân trong xã hội cũ. Hội tụ từ khắp nơi trên dải đất hình chữ S, văn học dân gian được hình thành, nuôi dưỡng, tồn tại và phát triển cho đến ngày nay. Nền văn học dân gian là cơ sở để văn học viết hình thành và phát triển, là cầu nối giữa quá khứ và hiện tại.

Bên cạnh những sáng tác văn học dân gian của dân tộc Kinh, ta không thể phủ nhận những sáng tác văn học dân gian của các dân tộc thiểu số trên đất nước Việt Nam. Tìm hiểu văn học dân gian mỗi vùng, mỗi miền, ta thấy in đậm trong các sáng tác những dấu ấn về tự nhiên, xã hội, lịch sử, văn hóa... đặc biệt là dấu ấn về con người. Do vậy, văn học dân gian Việt Nam (nói riêng) và văn học dân gian các dân tộc thiểu số (nói chung) luôn là đối tượng nghiên cứu của các nhà khoa học, xã hội học, tâm lí học, phê bình, nghiên cứu văn học... Trong đó, nền văn học dân gian các dân tộc thiểu số một số địa phương miền núi phía Bắc cũng được nhiều nhà nghiên cứu tiếp cận.

1.2. Tìm hiểu văn học dân gian các dân tộc thiểu số, các nhà nghiên cứu đã có nhiều công trình ở các cấp độ từ khái quát, tổng thể đến nghiên cứu theo thể loại,... Qua mỗi cách tiếp cận khác nhau, các tác giả đã chỉ ra một số đặc điểm cơ bản về nội dung, nghệ thuật, những nét đặc sắc riêng biệt của từng thể

loại, đặc biệt đã khẳng định được một số nét đặc trưng mang đậm bản sắc dân tộc và miền núi của bộ phận văn học này.

1.3. Cũng giống như các tỉnh khác trong khu vực miền núi phía Bắc, Bắc Kạn là địa phương có nhiều dân tộc cùng sinh sống từ lâu đời. Kho tàng văn học dân gian của cư dân nơi đây rất phong phú và đa dạng, với đủ các thể loại, phản ánh đời sống vật chất và tinh thần, những truyền thống văn hóa tốt đẹp của các dân tộc nơi đây. Văn học dân gian Bắc Kạn từ trước đến nay đã được nhiều nhà sưu tầm, nghiên cứu có tâm huyết của địa phương cũng như trung ương quan tâm, giới thiệu, như Nông Quốc Chấn, Bàn Tài Đoàn, Nông Viết Toại, Doãn Thanh, ... Trong đó bộ phận truyện kể dân gian của các dân tộc Tày, Nùng, Dao, Thái, Mường, H'mông, ... của Bắc Kạn đã xuất hiện trong nhiều công trình của các nhà văn hóa nói trên, tạo nên những bộ sưu tập truyện kể dân gian các dân tộc miền núi phía Bắc có giá trị đặc sắc. Điều này đã hấp dẫn chúng tôi khi muốn hướng sự chọn lựa của mình vào việc nghiên cứu truyện kể dân gian và truyện kể dân gian các dân tộc thiểu số, trong đó có Bắc Kạn.

1.4. Hiện nay, trong các nhà trường phổ thông (từ cấp tiểu học đến THCS, THPT), văn học dân gian vẫn được đưa vào giảng dạy trong chương trình. Tuy nhiên, có một thực tế là nhiều học sinh không hứng thú với văn học dân gian (trong đó có văn học dân gian các dân tộc thiểu số). Thậm chí, nhiều học sinh là dân tộc thiểu số nhưng không biết nói tiếng dân tộc mình, không nhớ, không biết, cá biệt có học sinh biết rất ít về văn học dân tộc mình.

Là một giáo viên đang dạy chương trình trung học phổ thông, tôi nhận thấy, văn học dân gian các dân tộc thiểu số đã được đưa vào chương trình giảng dạy nhưng chưa được chú trọng. Số lượng bài ít, thời gian dành cho tiết dạy văn học dân gian không nhiều. Do vậy, đại đa số học sinh có ấn tượng mờ nhạt với văn học dân gian các dân tộc thiểu số (trong đó có văn học dân gian các dân tộc thiểu số của địa phương mình). Chưa kể đến hiện tượng học sinh không phân biệt được kiểu, loại văn học dân gian. Các em chỉ nhớ một cách máy móc những tác phẩm mà thầy cô dạy mà thiếu đi dấu ấn riêng trong đặc trưng mỗi kiểu văn